

3. Krutij K.S. The child in the preschool years, program development, training and education of children / Krutij K.S. – Zaporozhye: LLC "Lips", 2004. – 268 p.
4. Ladyvir S.P. Cognitive Development: searching for effective ways. / Ladyvir S.O. : "Preschool education", 2002. – 298 p.
5. Lozova V.I. A holistic approach to the formation of the cognitive activity of students. / Lozova V.I. – Kharkiv "ATS", 2000. – 298 p.
6. Prokhoroval L.K. Developing creativity preschoolers. / Prokhoroval L.K., 1996. -129 p.
7. Skripchenko O.V. General Psychology. / – Skripchenko O.V., 2011 - 465 p.

NOSENKO Alina Sergiivna, student of preschool education
Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky
e - mail: qwertyvz@yandex.ua

CREATIVE TASKS AS A FORM OF COGNITIVE ACTIVITI OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

Summary. Analysis of psychological and pedagogical literature suggests that the development of cognitive functions and activity and mental work is a necessary part of our life. The philosophers like Francis Bacon, G. Leibniz, Aristotle, John Locke, educators and psychologists G. Shchukin, M. Matyushkin, John Bruner constantly drawn their attention to the need for the subject of active and confident position on all the knowledge that we surrounded by.

Before we define the essence of the concept of "cognitive activity," let consider another concept closely associated with it - "activity". Active - energetic. Activity - active status or increased activity. Confirmation of connection activity and activities can also be find in the works of philosophers. In philosophy, the term "activity" is used, usually in close connection with the interpretation of the concept of "activity."

Purpose. Research the impact of creative tasks as means of formation of cognitive activity of older preschoolers.

Results. There is need for a modification of creative tasks for all ages of pre-school educational institutions and developing appropriate ways of improving the level of cognitive activity for personal growth, basic self-realization and self – actualization.

Conclusions. Conclusions and recommendations for further research. Thus, one could argue that the creative tasks are the foundation of education harmonious personality and cognitive activity older preschooler. Based on the analysis of scientific literature and characteristics of preschool children, consider the cognitive activity of preschool children as such activity that formed and developed on the basis of cognitive needs in various activities, ensures the formation of a holistic view of the surrounding world, characterized by existing cognitive orientation initiative , creativity, creativity, originality, independence of the child, originality and interest. Important structural aspects are creative tasks as means of formation of various aspects of personality.

Keywords: cognitive activity, creative tasks, activities, educational interests.

Одержано редакцією 22.05.2016
Прийнято до публікації 26.05.2016

УДК 37.035:629.7.08

ЛИЧУК Альона Валентинівна

аспірант кафедри соціально-гуманітарних наук
Кіровоградської льотної академії Національного
авіаційного університету
e-mail: hel7k@mail.ru

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ-МАЙБУТНІХ АВІАДИСПЕТЧЕРІВ

Анотація. У статті розглядаються основні підходи до розуміння сутності адаптації студентів першого курсу до умов навчання у вищому навчальному закладі та основні етапи дослідження цього феномену. Подано огляд наукових праць педагогів та психологів, присвячених проблемі адаптації першокурсників на рівні вищих навчальних закладів. Проаналізовано основні компоненти концептуальної моделі адаптації. Виділені основні критерії феномену адаптації та окреслені основні фактори, які

здатні сприяти успішній адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі. Систематизовані адаптаційні труднощі, з якими зустрічаються майбутні авіаційні диспетчери під час навчання в авіаційному вищому навчальному закладі.

Ключові слова: адаптація, концептуальна модель адаптації, соціальна адаптація, дидактична адаптація, адаптація до навчально-пізнавальної діяльності, адаптаційні труднощі.

Постановка проблеми. Проблема адаптації студентів-першокурсників до нових психолого-педагогічних умов навчання є однією з провідних у сучасній педагогіці вищої школи. Соціально-економічні перетворення в Україні вимагають від вищої школи створення сприятливих умов для підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Нажаль останні роки демонструють, що для багатьох студентів-першокурсників характерними є зниження успішності навчання, зростання тривожності, репродуктивна пізнавальна активність, недостатній рівень володіння прийомами самостійної пізнавальної діяльності та недостатня мотивація до навчання. Адаптація виступає передумовою активної навчальної діяльності та необхідною умовою її успішності. Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури та практики вищої школи засвідчує, що організація процесу адаптації першокурсників на рівні вищих навчальних закладів як правило не носить системного характеру.

Аналіз останніх публікацій засвідчив існування теоретичних передумов для успішного обґрунтування концептуальної моделі процесу адаптації майбутніх авіадиспетчерів до навчально-пізнавальної діяльності в авіаційному вищому навчальному закладі. Поняття адаптація, яка найчастіше розглядається науковцями як процес пристосування особистості, широко використовується не тільки в природних, але й в соціальних науках. Варіативність і навіть деяка суперечливість у трактовці феномену адаптації пояснюється не тільки використанням цього терміну в різних галузях дослідження, але й існуванням різних підходів до дослідження адаптації. Зокрема, під адаптацією розуміють пристосування організму, особистості чи групи до зовнішніх умов, що змінилися (К.К. Платонов), зміну психіки особистості під впливом нових факторів оточуючого середовища (Я.В. Подоляк), здібність людини пристосовуватися до різних вимог середовища (як соціальних, так і фізичних) без відчуття внутрішнього дискомфорту і без конфлікту з середовищем (Б.Г. Ананьєв). Адаптаційний процес стосується всіх рівнів організму: від молекулярної до психічної регуляції діяльності. У психологічному словнику розглядаються два спектри адаптації: біологічний – як загальний для людей і тварин щодо пристосування організмів до стійких і змінних умов середовища; психологічний – пристосування людини як особистості до існування в суспільстві у відповідності до вимог цього суспільства і власних потреб, мотивів та інтересів [1, с. 5].

Аналіз наукової літератури дозволив виділити три підходи до розуміння сутності адаптації студентів першого курсу до умов навчання у вищому навчальному закладі, яка розуміється початковим етапом інтеграції студентів у навчально-виховний процес. Одні автори розуміють адаптацію як “пристосування”, “вживлення”, “входження”, інші – як “активне засвоєння соціального досвіду”, “оволодіння новими соціальними ролями”, “зміну соціального положення”.

На наш погляд, розглянуті підходи не дають цілісного розуміння сутності процесу адаптації. Більш виваженим є третій підхід, згідно якого адаптація є процесом одночасного пристосування особистості до нових умов життєдіяльності та активного засвоєння нею соціального досвіду.

Дослідження феномену адаптації до навчання у вищому навчальному закладі мають певну хронологію вивчення. У 60-70-ті роки минулого століття вчені віддавали перевагу виявленню адаптаційних труднощів (Д.О. Андреева, М.І. Д'яченко, Л.О. Кандилович, Р.О. Нізамова, В.І. Секунда та інші) та вивченню соціальної адаптації (Н.С. Нікітіна, Л.Л. Шпак). Наприкінці 70-х на початку 80-х років процес адаптації вивчався в динаміці (Н.О. Алімов, Р.Р. Бибріх, Г.В. Кудрявцева, В.І. Набаров, Т.М. Щеглова), особлива увага приділялась компонентам, факторам та іншим аспектам адаптації. Однак ці дослідження були системно необ'єднаними, і їх результати вимагали теоретичного обґрунтування.

З 90-х років дослідження процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі починають базуватися на індивідуально-орієнтованому підході (Т.М. Буякас, Л.К. Гришанов, Л.М. Мітіна, В.Д. Цуркан, О.Є. Чирікова), який трансформувався в особистісно-орієнтований (Г.О. Балл, І.Д. Бех, І.О. Милославська, В.О. Петровський, Ю.М. Швалб).

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки, адаптація студентів до навчання у вищому навчальному закладі розглядається одним із видів загальної адаптації людини, яка розуміється необхідним етапом під час переходу людини від одного виду життєдіяльності до іншого. У науковій педагогічній та психологічній літературі представлені праці з різних питань адаптації до умов навчання у вищих навчальних закладах. Д.А. Андрєвою, Л.П. Бувєвою, В.В. Васильєвим, О.Б. Плотниковою, П.О. Просецьким, С.І. Селіверстовим, Г.І. Царегородцевим, В.С. Штифураком визначено теоретичні основи процесу адаптації особистості, виявлено його характеристики, встановлено залежність між процесами адаптації та розвитком особистості.

Безсумнівно, проблема адаптації студентів на сучасному етапі розвитку вищої школи вимагає втілення інноваційних ідей.

Основна мета статті полягає у виділенні основних компонентів концептуальної моделі вивчення адаптації у вищому навчальному закладі та виявленні її систематизації адаптаційних труднощів, з якими зустрічаються майбутні авіаційні диспетчери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вступаючи до вищого освітнього закладу, першокурсники зустрічаються із труднощами, які ускладнюють їх входження до нового соціального середовища. Складність адаптації до вищого навчального закладу в цей період обумовлена, у першу чергу, зміною звичного (шкільного) стереотипу, переходом від класно-урочної системи навчання в школі до лекційно-практичної системи навчання у вищому навчальному закладі. Як результат спостерігається порівняно низька успішність, труднощі в спілкуванні, зниження рівня навчальної мотивації.

Аналіз академічної успішності першокурсників – майбутніх авіадиспетчерів, які навчаються в Кіровоградській льотній академії Національного авіаційного університету, засвідчив, що протягом вересня-жовтня в цієї категорії курсантів спостерігається низький рівень успішності та високий рівень тривожності. Подібний стан речей курсанти пов'язують із навантаженнями; необхідністю швидко та успішно пристосовуватися до нового соціального середовища, окресленого межами професійної орієнтації; з руйнуванням сформованих установок, навичок, звичок, стереотипів, ціннісних орієнтацій; з недостатнім рівнем розвитку саморегуляції, а також із специфікою навчальної діяльності в авіаційному вищому навчальному закладі.

Теоретичним підґрунтям нашого дослідження виступив підхід до розуміння адаптації як процесу, що активно розвивається (В.І. Рождественська) та сприяє розвитку у суб'єкта необхідних якостей, підвищує його адаптивні можливості та стійкість до стресу [2; 3].

Процес адаптації студента до умов вищого навчального закладу протікає під дією як спеціально організованих впливів, так і всього навчально-виховного процесу у вузі, а також невузівських впливів [4], спрямованих на вирішення ряду проблем: організації умов успішної навчальної діяльності та виховних впливів у вузі; розвиток свідомої та мотивованої діяльності самих студентів; запровадження заходів, спроможних подолати труднощі адаптаційного процесу.

Аналіз основних характеристик адаптації студентів дозволив виділити основні компоненти її концептуальної моделі. Мова йде про: види та форми адаптації; критерії процесу адаптації (об'єктивні та суб'єктивні); фактори адаптації (соціальні та особистісні); труднощі адаптації; наслідки адаптації.

Серед видів адаптації студентів-першокурсників найбільш ґрунтовно вивчені соціальна та дидактична. Більшість учених трактують процес соціальної адаптації як двосторонній процес зустрічної активності суб'єкта та соціального середовища, результатом якого стають зміни соціальних, соціально-психологічних, морально-психологічних, економічних і демографічних стосунків між людьми в специфічно-груповій поведінці,

пристосування до соціального середовища (Л.Л. Редько, Ю.О. Лобейко). Г.П. Левківська, А.А. Налчаджян, В.Є. Сорочинська, Л.В. Штефан, В.С. Штифурак вивчають соціальну адаптацію, модель якої обґрунтована О.Н. Жмиріковим. Питання педагогічного її забезпечення досліджують М.П. Лукашевич, І.М. Мельникова, А.Г. Мороз.

Соціальна адаптація студентів у вищому навчальному закладі поділяється на: а) професійну, під якою розуміється пристосування до характеру, змісту, умов та організації навчального процесу, вироблення навичок самостійності в навчальній і науковій роботі; б) соціально-психологічну – пристосування індивіда до групи, стосунків із нею, вироблення власного стилю поведінки (О.А. Абдуліна).

Базові поняття соціально-психологічної адаптації особистості висвітлюють у своїх працях Г.О. Балл, Ф.Б. Березін, Л.І. Божович, Л.К. Гришанов, О.Г. Долгова, Г.С. Костюк, О.М. Леонтєв, В.І. Медведев, О.В. Петровський, В.Д. Цуркан, Ю.М. Швалб та інші. Процес соціально-психологічної адаптації, з одного боку, залежить від індивідуальних особливостей особистості, бажання пристосуватися до колективу, тобто прийняти певну соціальну та професійну роль, змінити деякі власні звички, які є неприйнятними в колективі. З іншого боку, швидкість процесу адаптації залежить і від самого колективу, його морально-психологічного клімату та бажання прийняти нового члена.

Під дидактичною адаптацією найчастіше розуміють складний динамічний процес входження студента в новий освітньо-дидактичний простір вищого навчального закладу, який зумовлюється як загальними особливостями вузівського навчання, так і специфікою вивчення певної навчальної дисципліни [5, с. 150]. Подібне бачення цього процесу демонструють і російські вчені Д.О. Ловцов та В.В. Богорев, які під дидактичною адаптацією розуміють “цілеспрямований процес узгодженої взаємодії суб’єктів навчання з урахуванням їхніх можливостей і дидактичного середовища, що регулюється за допомогою спеціальних дидактичних засобів і методів окремих дидактик” [6, с. 26]. При цьому під дидактичним середовищем вони розуміють сукупність умов існування і розвитку суб’єктів освіти, що включають цілі, зміст, форми, методи та засоби навчання. Українські дослідники І. Ляхова та О. Учитель дидактичну адаптацію розуміють як пристосування студентів до нової для них системи навчання [7]. Узагальнюючи наукові погляди на феномен дидактичної адаптації, можна констатувати домінування її зовнішньої складової.

Період адаптації студента-першокурсника пов’язаний з перебудовою раніше сформованих стереотипів. Ця перебудова породжує в більшості випадків труднощі в навчанні та спілкуванні. Для виявлення та систематизації адаптаційних труднощів курсантам-першокурсникам Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету було запропоновано анкету. У дослідженні взяло участь 28 курсантів – майбутніх авіадиспетчерів у віці 17-18 років (21 – хлопець та 7 – дівчат). Емпіричне дослідження мало характер анонімності.

У результаті аналізу відповідей обстежуваних, нам вдалося виділити 6 груп адаптаційних труднощів. Найчастіше обстежувані акцентували увагу на труднощах, які пов’язані із специфікою навчальної діяльності в авіаційному вищому навчальному закладі. 75% обстежуваних - на відсутності навичок ефективної самостійної роботи, невміння конспектувати, працювати з першоджерелами, писати реферати тощо.

Вміст цієї групи труднощів підтверджує існування “дидактичного бар’єру” між викладачами та курсантами. Для того, щоб цей бар’єр було подолано в процесі навчання викладачам необхідно застосовувати індивідуальний підхід до кожного курсанта. Одним із основних завдань у роботі з першокурсниками є організація та керівництво самостійною роботою студентів.

Другу групу склали труднощі, які пов’язані з особливостями емоційної сфери курсантів. 45% опитуваних наголошували на нестійкості власної емоційної сфери та на високому рівні тривожності, який пов’язаний із початком навчання в авіаційному вищому навчальному закладі. Труднощі, які були об’єднані в третю групу, демонструють визнання курсантами низької обізнаності та недостатнього рівня розвитку когнітивних здібностей.

35% респондентів вказували на недостатній рівень розвитку уваги, мислення, пам'яті, а також на обмеженість знань, особливо з точних наук. Вони зазначали, що їм важко аналізувати та систематизувати навчальний матеріал, що вони володіють обмеженими знаннями про ефективні прийоми успішного запам'ятання.

30% першокурсників вказували на недостатній рівень саморегуляції. Типовими для цієї групи були труднощі, які пов'язані з невмінням складати та дотримуватися режиму дня, невміння правильно розподіляти час та здійснювати саморегуляцію поведінки та діяльності, невміння вчитися без контролю з боку батьків.

27% опитуваних зазначали, що в них виникли труднощі, які пов'язані з процесом спілкування з одногрупниками. Респонденти вказували на існування проблем встановлення міжособистісних контактів.

Найменшою (6%) виявилася група курсантів, які вказували на адаптаційні труднощі, які пов'язані з налагодженням побуту.

Узагальнюючи виділені групи адаптаційних труднощів зазначимо, що вони мають різне походження. Частина їх носить об'єктивний, а частина – суб'єктивний характер. Однак, об'єднує їх психофізіологічне підґрунтя: виникнення труднощів пов'язане зі зміною попередньо сформованих стереотипів. Основні адаптаційні труднощі першокурсників пов'язані з низьким рівнем сформованості ціннісно-мотиваційної, пізнавальної та соціально-психологічної сфер особистості. Подолати зазначені групи труднощів можна лише за умови активної взаємодії курсантів та куратора і викладачів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, адаптація виступає єдністю процесів пристосування до умов вищого навчального закладу та формування бажаних особистісних якостей студента-першокурсника. Основна причина дезадаптації полягає в неузгодженості між інтелектуальним і особистісним потенціалом студента та можливостями його реалізації. Крім того, актуальними виступають відмінності шкільної та вузівської системи навчання та труднощі комунікативного характеру. Виходячи з цього можна констатувати необхідність проведення профілактичної роботи щодо подолання адаптаційних труднощів не тільки в перші місяці навчання у вищих навчальних закладах, але й у випускних класах середніх шкіл. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці системи педагогічних умов, що сприятимуть адаптації майбутніх авіадиспетчерів до навчально-пізнавальної діяльності в авіаційному вищому навчальному закладі.

Список використаної літератури

1. Психологический словарь // Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещеряков – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Педагогика-Пресс, 1998. – 440 с.
2. Сірко Р.І. Психічне здоров'я у старшому юнацькому віці як предмет психологічного аналізу / Р.І. Сірко: автореф. дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. –К., 2002. -15 с.
3. Хрестоматия аномального развития личности. – СПб.: Питер, 2002. – 206 с.
4. Кондратова В.П. Некоторые психологические показатели адаптации студента-первокурсника в условиях обучения в вузе./В.П. Кондратова//Вопросы вузовской педагогики, психологии и дидактики. – Воронеж, 1972. – С. 35.
5. Плотнікова О.Б. Дидактична адаптація студентів першого курсу вищого педагогічного закладу (на матеріалі вивчення іноземної мови): дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.09 / О.Б. Плотнікова. – К., 2001. - 152 с.
6. Ловцов Д.А. Адаптивная система индивидуального обучения / Д.А. Ловцов, В.В. Богорев // Педагогика. – 2001. – №6. – С. 24-28.
7. Ляхова І. Використання системного аналізу процесу адаптації студентів-першокурсників / І. Ляхова, О. Учитель. // Рідна школа. – 2001. - №1. – С.61-63.

References

1. Psychological vocabulary (1998) - M.: Pedagogika-Press, 440 (in Russ.)
2. Sirko R.I. (2002) Mental health at the elder teenage age as the subject of psychological analysis (Abstract of the thesis of the candidate of psychological sciences). Instytut psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy. –Kiev, 15 (in Ukr.)
3. Reader of anomalous personality development (2002). SPb.: Piter, 206 (in Ukr.)
4. Kondratova V.P. (1972) Some psychological characteristics of the first-year student adaptation under the conditions of studying in the higher educational establishment. Voprosyi vuzovskoy pedagogiki, psihologii i didaktiki (Questions of the higher educational pedagogics, psychology and didactics), 35 (in Russ.)

5. Plotnikova O.B. (2001) Didactic adaptation of the first-year students of the higher educational establishment (based on the studying of foreign languages). (Thesis of the candidate of the pedagogical sciences), 152 (in Ukr.)
6. Lovtsov D.A. & V.V. Bogorev (2001) Adaptive system of personal education. *Pedagogika (Pedagogy)*, 6, 24-28 (in Russ.)
7. Liakhova I. & Uchytel O. (2001) The usage of systems analyses of the first-year student adaptation process. *Ridna shkola. (Native school)*, 1, 61-63 (in Ukr.)

Lychuk Alyona Valentinivna, the postgraduate student of the Kirovograd Flight Academy of the National Aviation University.
e-mail: hel7k@mail.ru

SOME RESEARCH ASPECTS OF THE FUTURE AIR TRAFFIC CONTROLLERS ADAPTATION CONCEPTUAL MODEL

Summary. Introduction. The problem of the first-year students adaptation to the new psychological and pedagogical conditions of studying is one of the most vital problems in the field of contemporary pedagogics of higher education. Unfortunately, many first-year students demonstrate poor results in studying, high level of anxiety, reproductive cognitive activity, insufficient skills in independent cognitive activity and inadequate studying motivation. Adaptation is the main precognition for active studying and necessary condition of its success.

Purpose. The main purpose of the article is to highlight the main components of the adaptation to higher educational establishment conceptual model and to reveal and systematize difficulties of adaptation, which can be faced by the future air traffic controllers while studying at the aviation higher educational establishment.

Results. At the beginning of studying at higher educational establishment the first-year students face lots of difficulties, which complicate their entrance to new social environment. Among the factors, which can cause the process of complication, are cardinal changes in the studying routine, social surroundings, social status, searching for the reference group, increased amount of unassisted work. The analysis of academic results of the first-year students of Kirovograd Flight Academy of the National Aviation University showed, that during the period of September-October this category had poor results and high level of anxiety. Adaptation to the studying at the higher educational establishment is unity of the accommodation process to the higher educational establishment's conditions and the formation of new personal features, which can contribute to successful studying and personal psychological health.

Originality. The main types of adaptation are analysed. The main components of the adaptation conceptual model in higher educational establishment are highlighted. The difficulties of adaptation, which can be faced by the future air traffic controllers while studying, are systematized.

Conclusion. The main reason for the unsuccessful adaptation is non-coordinated intellectual and personal potential of the student and its realization resource, that is why it is vital to release preventive work in order to overcome difficulties of adaptation.

Keywords: *adaptation, adaptation conceptual model, social adaptation, didactic adaptation, adaptation to the educational activity, difficulties of adaptation.*

*Одержано редакцією 19.05.2016
Прийнято до публікації 20.05.2016*

УДК 378

МОРОЗ Федір Васильович
старший викладач кафедри Фізичного виховання
Мукачівського державного університету
e-mail: vanya.moroz.1992@mail.ru

ВИХОВАННЯ І РОЗВИТОК У СТУДЕНТІВ ІНТЕРЕСУ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ЗДІБНОСТІ ДО НАВЧАННЯ

Анотація. В статті розглядається проблема розвитку у студентів інтересу та пізнавальної здібності до навчання. Зосереджено увагу на пріоритетах, які спрямовують на удосконалення, виховання у студентів інтересу до навчання, забезпечення наукової якості, та професійної підготовки, сприяння якості вищої освіти, актуалізація й постійна активізація пізнавальної діяльності студентів. Спрямованість на гармонійне поєднання наукових досліджень